

ABAÚJ NÉPI ÉPÍTÉSZETÉNEK DÍSZÍTŐELEMEI

(részlet)

Kiss László

Mottó:

A múltat tiszteld, s a jelent vele kösd a jövőhöz.

Tompa Mihály

Esővízlevezető ereszcatornák bádoglemezből készült csatornadíszei

A bádogos mesteri munkálatokról általában

Bádogos mester: *fehér bádogból és sárga rézlemezből különféle edényeket, lámpásokat, eső és vízlevezető csatornákat, ereszeket, vaskályhát, kávéfőzőt, kocsilámpát stb. készítő mesterember. A bádogkészítmények előállítására hajlítással, domborítással, egyengetéssel, forrasztással történt. (Az imént felsoroltakon túlmenően, bádogpultos kocsmákról is értesültem itt Abaújban.) Bádog: vékony, melegen hengerelt vaslemez.*

A bádogos mester ill. a bádog címszavak után rövid tömörséggel, mindössze ennyi olvasható úgy a *Magyar Értelmező Kéziszótárban*, mint pedig a *Magyar Néprajzi Lexikonban*. Egyébként a *bádog* szó ivóedényt is jelöl. Gyermekkoromban gyakran hallottam elhangzani ezt a mondatot: *Hozz már egy bádog vizet!* A bádog, mint bádoglemezből készült, vízívásra szolgáló edény, ott állott az ún. *vizeslőcán*, a vizeskanna ill. a zománcozott, díszes (virágmintás), avagy egyszínű (fehér, piros, kék) vizesvödör mellett, általában a konyhában, azaz a pitvarban. A pitvart a Hernád menti falvakban egyszerűen csak *pitarnak* nevezték.

Szerencsés módon – ha nem is könnyűszerrel – sikerült föl kutatnom egy már időskorú, sok-sok szakmai tapasztalattal, gyakorlattal rendelkező bádogos mestert, nevezetesen a 73 éves Hajdu Andrást, akinek köszönhetően kaphattam egy tartalmas, átfogó képet e tiszteletet parancsoló, minden elismerést kiérdemlő, már-már alig föllelhető mesterség fortélyairól, sokszínűségéről. Adatközlőmet több ízben fölkeresvén, kérésemre, kíváncsiskodó, szakmába vágó kérdéseimre készségesen válaszolt. Olykor direkt módon hagytam őt szabadon beszélni szeretett munkájáról, magas szintű szakmai ismeretek birtokában végzett bádogos mesteri tevékenységéről. Következzenek tehát a mester szakmabéli gondolatai. Például én a *szikszói Bíróság tetejét lemezelt bádoglemezből, mármint a kupolát, ott fent*

magasan. Templomokat is lemezeltünk a toronysíkokkal együtt, csak én már idős vagyok, nem megyek a tetőre. Amúgy meg jó szakma, szép szakma, csak bizony olykor magasra is kell ám menni.

Valóban, a templomok tetőterét gyakorta fedték (fedik) bádoglemezzel, meggyőző autenti-kussággal népdalaink is maximálisan bizonyítják mindezt. Íme:

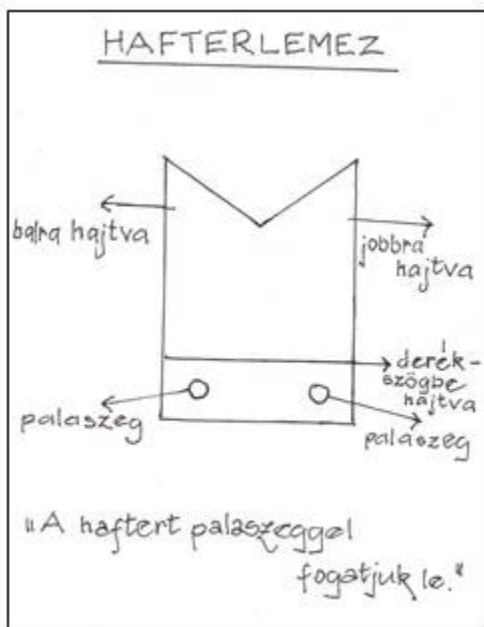
„Sej, bádogolják a baktai templomot,
Kilenc kislány hordja rá a bádogot.
Kilenc kislány, kilenc barna legénnyel,
Sej, mindegyik a maga szeretőjével.”

A népdal szövege nagyon is hiteles, ugyanis a baktakéki református templom a mai napig bádogtetővel ellátott. A templomok toronysíkjai pedig szinte minden esetben bádoglemezből kialakítottak, megformáltak, még hozzá morfológiailag tetszetős külsőt adván a szóban forgó szakrális jellegű építményeknek.

Kis időre ugyan, de feltétlenül visszakarodnék az iménti abaúji népdalunk szövegét illetően, egy apró, ám általam mégis érdekesnek vélt észrevételre. A népdal sorait olvasván, azt a bizonyos bádogot, bádoglemezt számszerűleg is megadja, konkretizálja, miszerint *kilenc* kislány hordja, még hozzá *kilenc* barna legénnyel. Az pedig már a legtermészetesebb dolog, hogy „mind-egyik a maga szeretőjével”. Okkal kérdezhetnénk, hogy a dallamilag is tetszetős népdalban miért pont *kilenc* leány és *kilenc* legény a főszereplő. Megpróbáltam megfejteni, bár részemről a magyarázat, ill. az indoklás csupán hipotézisre épülő. A magyar népi hitvilágban a 3-as, a 7-es és a 9-es szám, mint ún. meseszám fordul elő a leggyakrabban. Nos, esetünkben nem népmesével állunk szembe, tehát ezek szerint az a bizonyos 9-es szám a népdalaink világába is belophatta magát, de hogy mennyire így van, számos további népdallal is alá lehetne támasztani.

Egy kis kitérő után térjünk vissza a vezérgondolatokhoz, vagyis a bádogosmesterséghez, a bádogmunkákhoz. Diktafonomat újra bekapcsolván, a mesterurat arra kértem, beszéljen

részletesen munkaeszközeiről, valamint a tulajdonképpeni bádogtető készítéséről. A munkaművelet minden egyes részletére kitérő, hiteles válasz a következőképpen hangzott: *Van egy megfogó, egy ún. saleznyi, van gumikalapács, meg egy fakalapács, lemezolló, meg egy szöghúzókalapács. A saleznyi: tetőfedés alkalmával lemezhajlítás cél-*

jára szolgál. Adatközlőm koránál fogva már aktívan nem dolgozik ugyan, ennek ellenére szerszámai hiánytalanul megvannak. *Itthon meg a géppel, a hajtogatógéppel a lemezt meghajlítottuk dupla-hajtással, összetoltuk, akkor platnyi, összeütöttük és tettük a tetőre fel. Ott pedig a szélét felhajtottuk, őt, a másikat három centire és az egyiket visszaborítottuk a másikra, akkor még egyszer vissza. Kétszer hajtottuk, hogy a vihar ne szedje le! A csíkokba minden ötven centire hafterlemezt ütöttünk.*

Ez azt jelenti, hogy a fecskefarokszerűen, villásan kialakított, kimetszett lemezt leütöttük. Az egyik lemezt hajtottuk a baloldalra, a másikat a jobbra és azzal együtt hajtottuk a lemezt, hogy ne tépje le a vihar. Az alját meg megint, szintén a hajtogatógéppel meghajtottuk és tettünk alá tíz centis csíklemezt, a szélfogót. Azt leszögeztük, vagyis alátettük a lemezt és azt nem bírta a szél felemelni. A haftert palaszeggel fogatjuk le. A palaszeg nem csak a palatetőnél, hanem a bádogtetőnél is alkalmazzák.

A továbbiakban essék néhány szó a bádogollóról. A bádogolló bádoglemez nyírására szolgáló erős olló volt. Hívták ezt errefelé lemezvágó ollónak is.

A temetői sírkertekben, települések, határszélek mentén állított kökeresztteken a kőkorpuszok helyett, az említett munkaeszköz segítségével Krisztus alakját is megformázták bádoglemezből. Az ún. pléh Krisztust természetesen ügyes

kezü emberek olajfestéses technikával színben továbbfejlesztve, megfestették. Szülőfalumban (Felsődobza) az egyház helybéli illetékesei apámat is fölkérték egy ilyen munkára. Miután a színben is megoldott, kidolgozott bádogmunka elkészült, a község római katolikus temetőjében fölláított kökeresztben kapott helyet apám munkája. (Megjegyzés: Apám az egykori miskolci Festőipari Vállalat alkalmazottja volt, mint címfestő, de a cégtáblákon túlmenően, autodidakta módon festéssel is foglalkozott, tehát nem jelentett számára különösebb gondot a szóban forgó munka elvégzése.)

Most pedig következzen néhány gondolat a bádogcsatorna (ereszcsatorna) készítéséről. *Rátérek a csatornákra!* – kezdi mondanivalóját a mester. *Van a függőcsatorna, meg a fekvőcsatorna, ami a tetőn fekszik végig. Azt hetven centi szélességbe meghajtottuk – attól függően, hogy a lemez hogy adta ki – és ötven centi fekvésnek lenni kellett, arra engedték a cserepet. Még akkor cserep vót. Mikor már később a pala begyött, akkor a palát ráengedték. Az a fekvőcsatorna, ez meg csak a függő, ami a csatornavasba megy bele.*

A kéményszegély elkészítése is szorosan hozzátartozott a bádogsmesteri munkálatokhoz. *Akkor van plusz a kéményszegély, a kéményt körülszegni. 2 x 1 méter, meg attól függött, milyen nagy a kémény, mer' 100 x 50-es szokott lenni a kémény, a normál kémény. A nagykéményt a fűtéshez körül kellett szegni. Azt is ugyanúgy habterrel le kellett fogatni, hogy vízszintesen zárjon. Akkor van a preszniszegély, amelyet akkor alkalmaztak, hogyha a tető tűzfal volt. A tűzfalat szegéllyel kellett ellátni. Ugyanúgy kellett a vizort meghajtani, rászorítani, szépen habterrel lefogni és úgy ment rá a pala, a cserep, hogy ne folyjon be a víz. Szóval ezek! – teszi hozzá a mester.*

A bádogsmester többféle típusú lemezanyaggal dolgozott. Nézzük, melyek is voltak ezek. *„Volt alumíniumlemez, horganylemez. Horganylemezéből is készült dísz (csatornadísz). Még csatornát is hajtottunk horganylemezéből is. Tizenöt évvel ezelőtt begyött az alumíniumlemez. Ekkor már gyengeség volt mindenütt. A tetőfedés se ment úgy, mert az tört, ha nem melegen csináltuk. A régi csatornadíszek tehát horganylemezéből is készültek, hogy hogyan, mindezekről bővebben majd a későbbiekben. Vót még a sárga, meg a piros rézlemez. Ezeket a lemezfajtákat a templomtornyok toronysisakjainak a kivitelezésénél alkalmazták. A vörös idővel megmattul, egyébként idővel minden lemez megmattul. A rézlemez vót a legjobb, mer' az puha vót. A napra kitettük, melegedett, oszt úgy lehetett kézzel is hajtani. Tetőfedésre rézlemez nem használtak, csak sima horganyzott lemezt tettünk. Volt itt a keltetőállomás*

Szikszón. Az egész tetőt avval fedtük le. Olyan meleg vót, hogy nem lehetett ráülni nyáron a lemezre, tettünk – magyarul mondva – pokrócot a fenekünk alá, mer' ülni kellett végig. De akkor nem vót mentőkötél, nem vót semmi, csak fogódkodtunk. Már osztán az utóbbi időbe meggyött a mentőöv is. A '66-'68-as években történt ilyen formában a tetőfedés.

Adatközlőm kiegészítette még mondanivalóját az alábbiakkal: *Anyagbeszerzésileg az anyagiakat illetően mindez úgy történt, hogy elmentünk, felvállaltuk, tudtuk mennyi a bótba egy tábla lemez, akkor én mennyit kérek, összeadtuk és akkor azt mondtuk: Ennyiért megcsináljuk! Jó, köszönöm, akkor fogjunk hozzá!*

Tanulmányom főszereplőjének édesapja szintén bádogos- illetve kovácsmester volt, fiútestvérei pedig a lakatos szakmát sajátították el. Róluk olvashatunk most. *Apámnak géplakatos, bádogos, meg lókovács vót a mestersége. Apám neve: Hajdu András, 1923-ban született, mán húsz éve, hogy elment, 63 éves vót. Ott tanultam mellettök, ő meg itt tanult Szikszón id. Tinga Flórinál. Flóri vót valamikor itt a mester, apám tehát itt tanulta a lókovács szakmát. Kijárta az iskolát, mer' akkor még polgáriba jártak, oszt úgy gyött ide megtanulni a mesterséget. A római katolikus templomba is harangozott, mer' a mesterúr római katolikus felekezetű vót, ő vót ottan a kurátor – a harangozás is az ő feladata volt – és mint tanuló, neki kellett a mester megbízásából harangozni a templomba. Hál' Istennek, megtanította az öreg jól apámat és úgy Selyebre visszakerült. Megnősült, akkor lettem én, mint első fiú. Akkor ő ott kovácskodott. Díszszekereket csinált kiállításra, lovat patkolt. Akkor begyöttünk '59-be Szikszóra, eladták a házat, mer' öt fiú vót, oszt úgy nézett ki a dolog, hogy továbbtanulni nem lehetett, itt vettünk házat.*

Természetesen, arra is kíváncsi voltam, hogy adatközlőmet – lakhelyén túlmenően – mely területeken, mely falvakban kérték föl bádogmunkákra. *Hát kérem szépen, '63-túl a Felvidéken, Baktakék, Krasznokvajda, végig Selyeb, Szolnok (Abaújszolnok), Nyésta. Azon a részen építkeztek, engem meghívtak csatornát pakolni, kéményszegélyt (preszliszegélyt), tűzfalszegélyt pakolni fel. Megvettem Miskolcon a lemezt, meg Szikszón a vasbótba, itthon meggyártottam, kocsival vittem fel másodmagammal. Akkoriban ment az építkezés, felszereltük, ács vót, csinálta tovább. Borsod megye felső részein dógoztam sokat, Ongaujfaluba is. Ezen kívül vót Homrogd, Selyeb, vótam Halmajon, vót még Edelény, Tomor, Lak, sok helyen dógoztam. Akkor még a TSz-ek működtek és ők megrendeltek ilyen kisebb hambárokat, száritókat, hogy fedjük le. Terményraktárt is fedtünk,*

tehát nem csak lakóházakat. Megrendelte a TSz elnök, mentünk és csináltuk. Azér' a pénzünk megvót mindég! Vótak segítők (tanulók), csak sajnos én vótam az utolsó „garnitúra”, mert felszámolták a KTSZ-t, utána oszt mán szétoszlott. Vót a Lakás-karbantartó KTSZ, átminősítették, de mán ott szakemberek nem vótak, csak asztalos, meg kerégyártó, mán a vasszakma kiment!

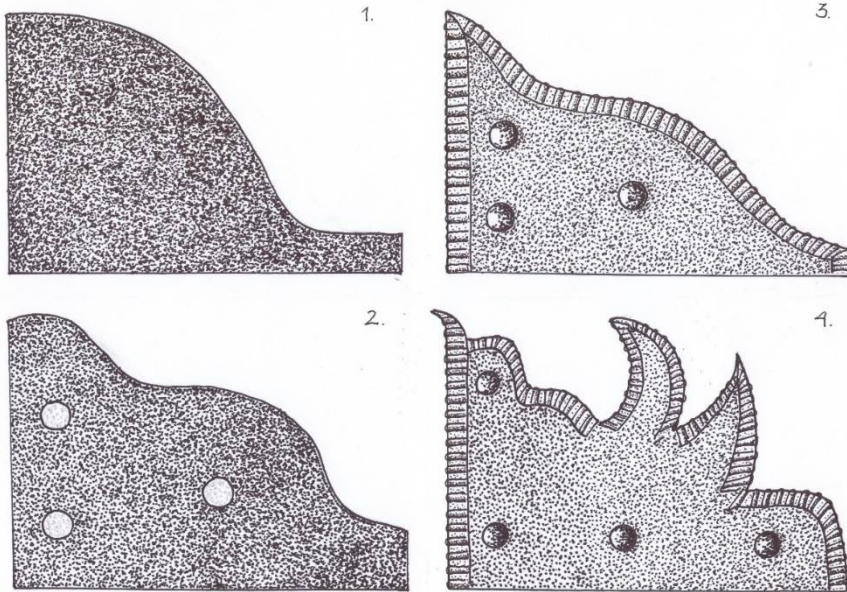
Legutolsó beszélgetésünk végéhez érven a mester elmondta még az alábbiakat: *A mai fiatalokat nem lehet erre befogni, mer' nem érdekli őket semmiféle szakma, csak a számítógép. Sajnos, ez van! Engem felkértek oktatónak a 16-osba is, de azt mondtam nem vállalom, mert a mai fiatalokkal nem lehet bírni! Hiába mondom, ha a lelket kiteszem, akkor sem!*

Abaúji falvak csatornadíszei

No, most a dísz! Kinek milyen kellett, mi vót az óhaja. Mer' vót 10-15 darab minta (rózsa), kinek ez, kinek az és azt vágtuk ki, oszt tettük fel, a régi maszek világba. Akkoriban vótak csak a horganyzott lemezek (1000 x 2000-es méretben) és különböző mintákat adtak nekem a mesterek. Különböző mintákat (sablonokat) tettünk a lemezre. Még a régi világból vót nekem egy album, tele sablonmintákkal, de sajnos megégett. Besárgult az egész papír, pedig olyan szépen le vót írva benne minden. Kivágtuk kézi lemezollóval és van egy kézi hajtású gép, annak tíz darab formája van. Lehetett recézni, domborítani, nütöt húzni (domborított csikot húzni) és mikor az megvót, akkor szépen egyengető fakalapáccsal a lemezt kiegyengettük. Amelyik szögletre ment, azt meghajtottuk derékszögbe, így mind a két oldalon egyforma minta volt. Ha végcsatornára kellett, akkor csak fele mintát tettünk odaforrasztva, és szegecseltük a csatornákat össze.

Adatközlőm a csatornadíszek megmunkálásával kapcsolatosan így folytatja tovább: *Van a zitni gép, annak a gépnek van több fogazati kezekje. A zitni gép Németországból került valamikor Magyarországra, onnan származik. Lényege: akarmilyen dísz akar csinálni, cseréli a fogaskezeket, olyat csinál, amilyet akar, mer' van tíz fajta kerek. Megvan nekem minden szerszám. Már kérték többen, de hát olyan embernek nem adom oda, aki nem ért semmihez. Ez az igazság!*

A munkaművelet további magyarázata: *Mikor megfogom azt a lemezt, aláteszem, hogy recézni kell, vagy nütözni kell, azt a kereket teszem be a gépbe. A nütözés egy mély vágás, ami szépen nütözta körül és úgy fordítom a díszet, ahogy kell. Utána hagyok egy centi coklit. A csatornadíszek*

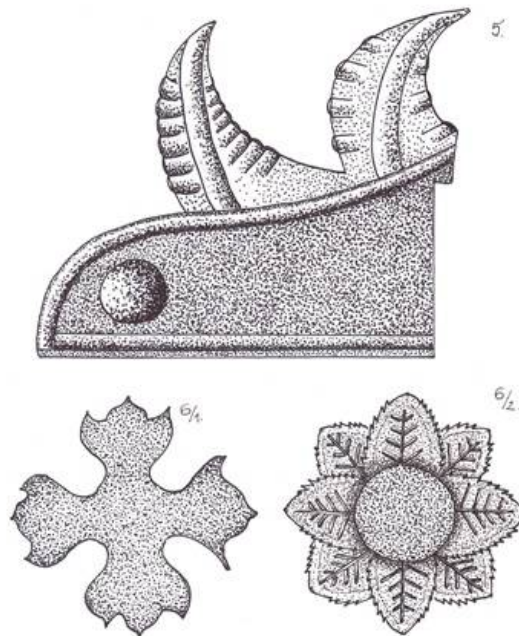

Folyamatábrázolás – fázisrajzok

1. Alapséma (horganyzott lemez) – „sima sablon”;
2. Sablon áttört lukakkal;
3. „Három körforma domborítással, körülrecézett szegéllyel”;
4. Az alapséma továbbfejlesztett fázisa, gazdagabb kidolgozás, tagoltabb, díszesebb megmunkálás.

peremén van egy centi cokli, amit a fogaskerekkel recéztek körül. Ha féldísz kell, akkor a felére, ha egészdísz, akkor középen derékszögbe meghajtom. Akkor van egy újfajta pontozókalapács, meg egy alsórész, befogom az alsórészt a satuba, megfordítom a díszet és a pontozókalapácsot ráteszem, a másik kalapáccsal ráütöm, ami nyomja a domborúságot ki, pontosan méretre. És amikor ez megvan, akkor meghajtom derékszögbe a díszet. Ha sarokra kell, vagy pedig csak a végre kell, végcsatornára, akkor hagyok egy centi coklit a végcsatornának. Meghajtom azt is derékszögbe, hogy az mutasson, zárja le a feneket. Ki milyen óhajt, azt rakok fel. Hát, mostan már nem követelik a díszet, mer' már begyűtt a műanyag, begyűtt az alumíniumlemez, ami – megmondom őszintén – hajlik, mint a baba, nem megfelelő. Hát most ezek mennek. Manapság meg már a csatornákra nem is nagyon pakolnak díszeket. De még mindég megkérnek engem, hogy Andor bácsi, hát kén egy dísz! Elmegyek, megnézem milyen óhajt, itthon megcsinálom és vagy forrasztóónnal, vagy pedig szegeccsel felteszem. A bótokba már nem nagyon árulják. Aki ért hozzá, meg gépei vannak, az megcsinálja, mármint a díszeket. Hát ez van! Szépnek

szép, mer' úgy néz ki – ha a csatornán nincs dísz – mint amikor az asszonyon nincs ruha! Ez az igazság no! – és egy jót neveltünk.

5. Mívesen megtervezett bádogdísz töredéke.

6. Kapudíszek kiskapura, nagykapura

6/1. Horganyzott lemezről, sablon alapján kivágott stilizált virágmotívum (a lemez vastagsága 0,75 mm.

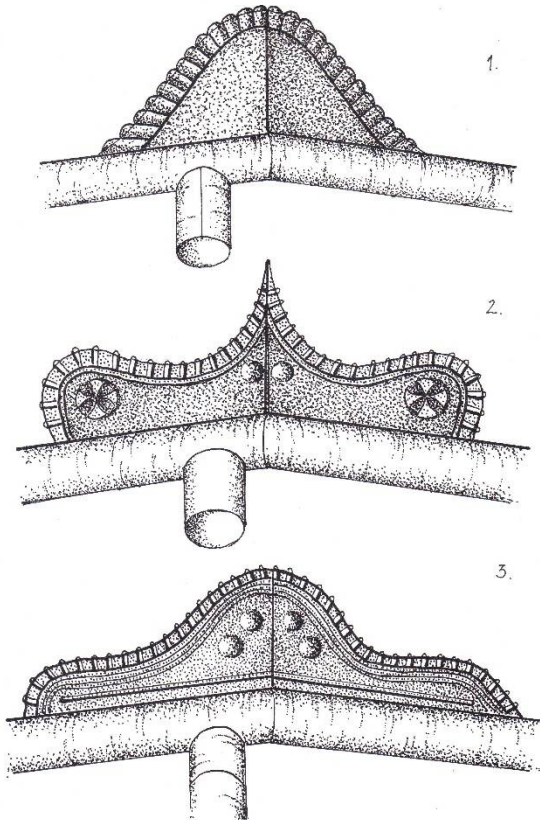
„A minta még a '63-as évekből való.” Továbbfejlesztése: „körülrecézni és a stilizált virágszirmokat ki-domborítani középtájt. Középen kifúrjuk, majd vagy felcsavarozzuk, vagy pedig felszegeccseljük.”

6/2. Egy már kész állapotban lévő, kidolgozott bádogdísz.

Abaúj Száraz-völgyi és Hernád-völgyi települések csatornadíszeiről készült grafikák

(A pályamunkában Baktakék, Kázmárk, Szikszó, Aszaló, Szentistvánbaksa csatornadíszének grafikái és azok leírása szerepel, jelen publikáció csak a baktakéki részt mutatja be.)

Baktakék

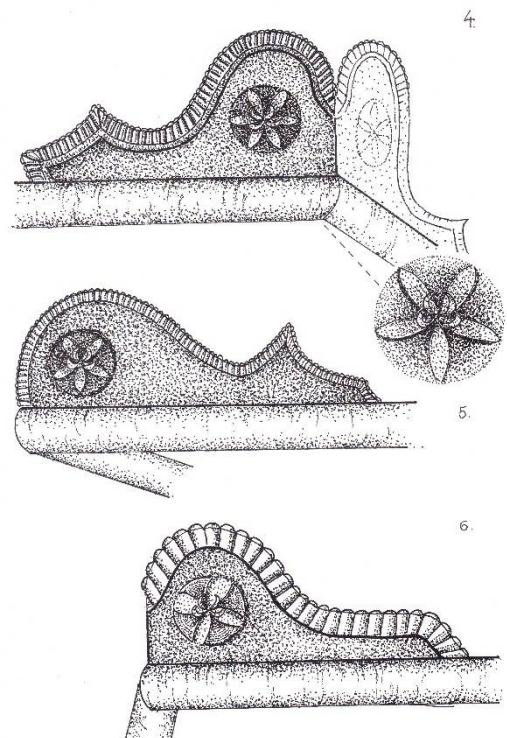

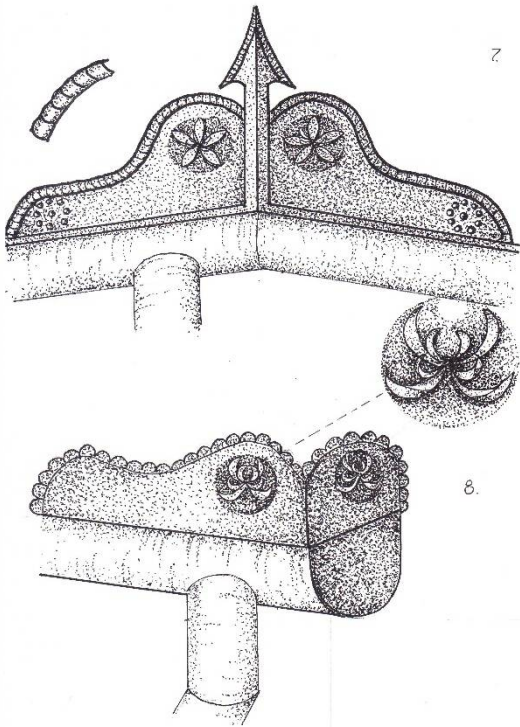
4-6. Egyik legrégebbi csatornadísz. Adatközlőm – Szilvássy Jánosné Piroska néni – elmondása szerint, eredetileg festve is volt: „...kékre, meg zöldre.” Egyébként a csatornamunkákat – így a dísz is – Szilvássy János testvérbátyja, Szilvássy Sándor bádogosmester készítette. Természetesen a környéken sokfelé végzett hasonló bádogosmunkát. Érdekessége még a művesen kivitelezett munkának, hogy a főmotívum (rosetta) belső stilizált szíromlevelei térben kiemelkedvén, fölfelé ill. cimpáival befelé hajlóak. Grafikámban a részkiemelés (kinagyított rosetta) magyarázó jelleggel mutatja, szemlélteti mindezt.

1. A derékszögben meghajlított sarokdísz viszonylag egyszerű kivitelezésű. Az egyszerűséget csupán a recézett szegélydísz oldja föl.

2. Az előzőtől lényegesen igényesebb, morfológiailag karcsú, kecses formakarakter jellemzi a munkát. A domborított félgömbszerű díszítmény gyakran megjelenik a csatornadíszeken. Ha szerény formában ugyan, de jelen esetben is alkalmazott a szoban forgó díszítőelem. A bádogmunkát gazdagabbá teszi a végeken elhelyezett rozetta motívum.

3. Hullámvonallal határolt csatornadísz, mely hullámos vonalvezetést követi a recézett szegély alatti háromsoros domborított, hullámos vonaldísz, majd ezeket kiegészíti kompozíciós szempontból a két-két félgömbmotívum.

7. A szimmetriatengelyként is fölfogható nyílszerű díszítőelem még inkább szimmetrikussá teszi a teljes kompozíciót. Erdekes díszítőelemek a zugokban elhelyezett piciny, félgömböszerű domborításokkal kialakított rozettamotívumok.

8. A végcsatorna ízléses, munkaigényes díszítőelemei. Újszerű, afféle csipkézett szegélydísz is fölfedezhetünk a grafikában. Megjegyzendő, hogy a végcsatorna lezárófelületére nagyon ritkán került díszítőelem, itt viszont üdvözölhetjük ezt.

9. Kecses ívű, szép mozgású bádogmunka. A bádoglemez sík felületét a már jól ismert kisebb, nagyobb méretű domborítások, félgömböszerű díszítőelemek tagolják.

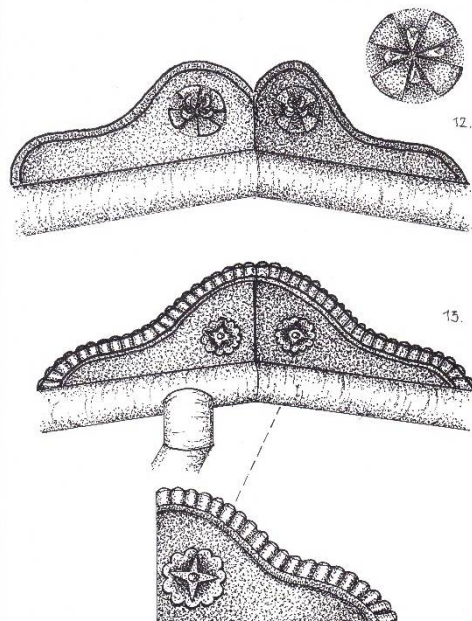
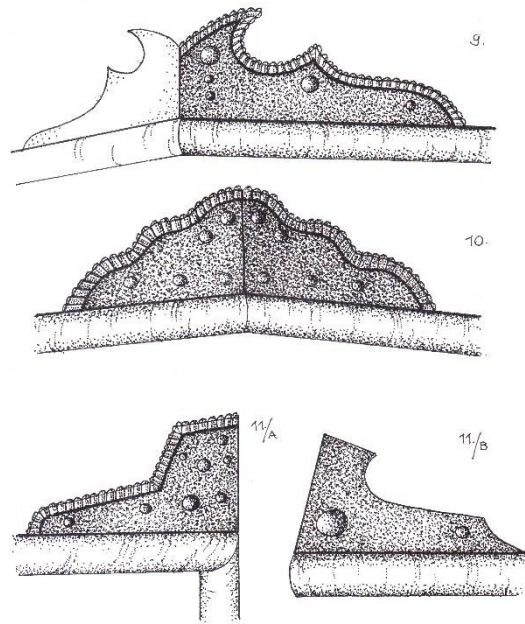
10. Az eddigiekhez hasonló elemekből áll össze ez a bádogdísz is, azzal a különbséggel, hogy a formát lehatároló hullámvonal íve, valamint a díszítőelemek eloszlása, kompozíciós rendje újabb megfogalmazást nyert.

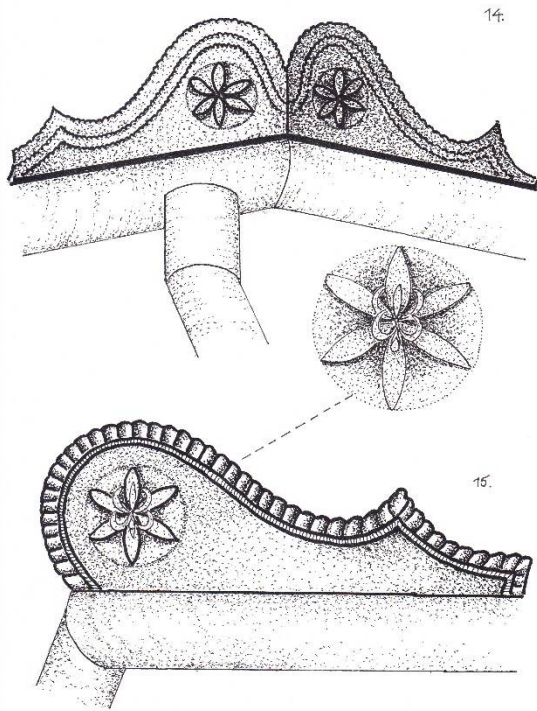
11./A Rendhagyó módon a recézett szegély egyenes lezárású kontúrvonalak mentén halad. Újszerű megoldás az is, hogy a korábbról már ismert díszítőelemek szórt formában ugyan, de a kompozíciós rend szem előtt tartásával történik a mester kezemunkájában.

11./B Újkeletűnek mondható, ill. modernebb felfogást sugalló ez a bádogmunka. Formailag, díszítőelemileg egyszerűség, modern vonalvezetés jellemzi a csatornadíszet.

12. Hasonló kivitelezéssel ugyan már találkoztunk, de a befoglaló forma mégis lényegesen eltérő a korábban látottaktól. A recézett szegélyt is egy leegyszerűsített, kevésbé munkaigényes, domborított sávöszerű lezárás helyettesíti.

13. Ebben a kompozícióban a rozetta – mint díszítőelem – formabontóan eltér az eddigiektől. A szemléletesség kedvéért készült el a kinagyított, stilizált motívum, ugyanis egy cakkos szélű, sematizált virágforma közepében egy négyágú, csillagszerű díszítőelem fokozza az esztétikai hatást.

16. A szegély nélküli a recézettséget, tehát a lehető legegyszerűbb. A bádogdíz belső terében újra visszatérnek a félgömböszzerű, ill. vízszintes egyenes, vonalszerű domborítások.

17. A díszítvények ugyanazok az elemek, mint az előző csatornadízben, csupán más elosztásban és visszatér a recézett szegély, amely díszítvény a bádogdíszek javarésze jellemző.

18. Egyenes, ill. íves szegéllyel lezárt kompozíció.

19. Érdekes, egyben tetszetős a sűrűn recézett szegőlék, a főfelület viszont motivumszegénynek mondható, ez viszont ne hangozzék szigorú bírálatként.

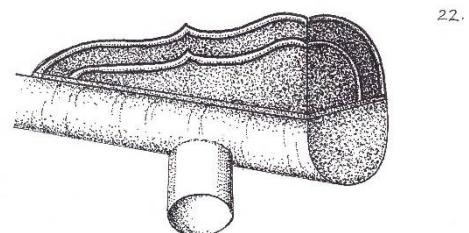
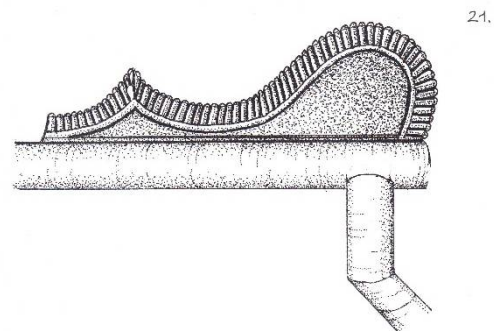
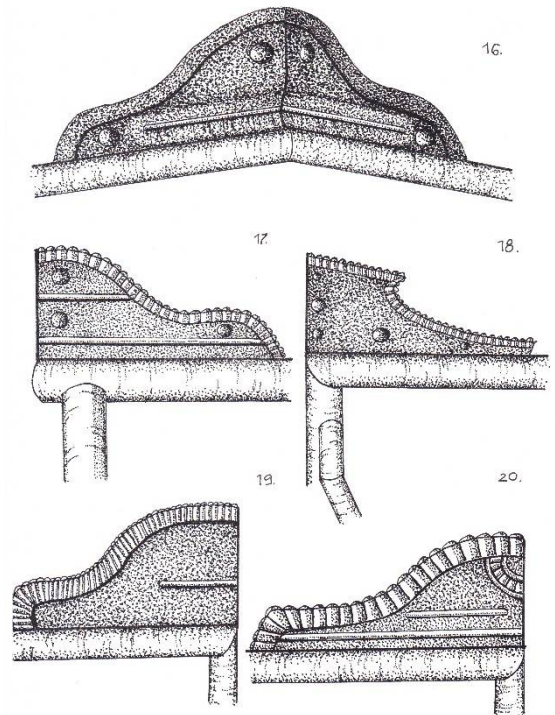
20. Abaújban formabontó ez a bádogdíz. A belső mező (felület) jobb felső sarkában egy még ez ideig nem látott domborítás – mint díszítvény – figyelhető meg

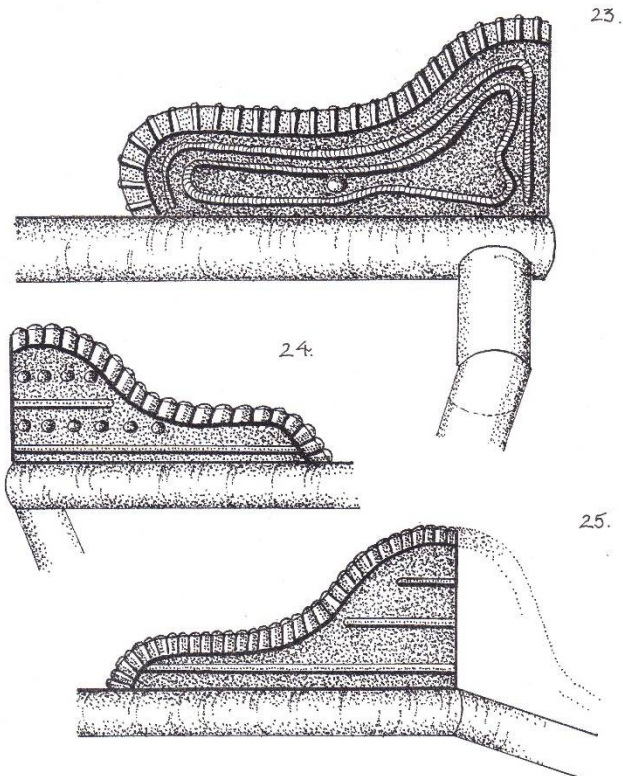
21. Bár a bádoglemez belső felülete díszítványtelen, ezt ellensúlyozza a szépen kiképzett és recézett szegély, valamint a kecses ívűen megfogalmazott formaiság.

22. A ferdén futó két, egymással párhuzamos, „kapcsos zárójelre” emlékeztető domborítás az egyedüli díszítvény a bádogmunkában, ennek ellenére tetszetős.

14. Hasonló kiképzésű és kivitelezésű csatornadíszsel már volt szerencsénk találkozni. Ami viszont újdonságként jelenik meg, az nem más, mint a recézett szegélyt helyettesítő hármás, csipkeszerűen futó hullámvonal. A szóban forgó hullámvonalak mintegy lezárják a rozettás díszítvényeket.

15. A főmotívum külső részletei (stilizált virágszirmok) részben síkban kiterítve, a belsők pedig a térbe kimozdulva fölfelé, cimpáikkal befelé hajlóan kimunkáltak.

23.

23. Szabálytalanul, de a kompozíciós rendet szem előtt tartva hálózák be a kigyózóan domborított, fonálszerű vonalak a csatornadísz felületét, az a piciny, domború félgömbdíz pedig kifejezetten kívánczik a monotonitás gazdagabbá tételéhez.

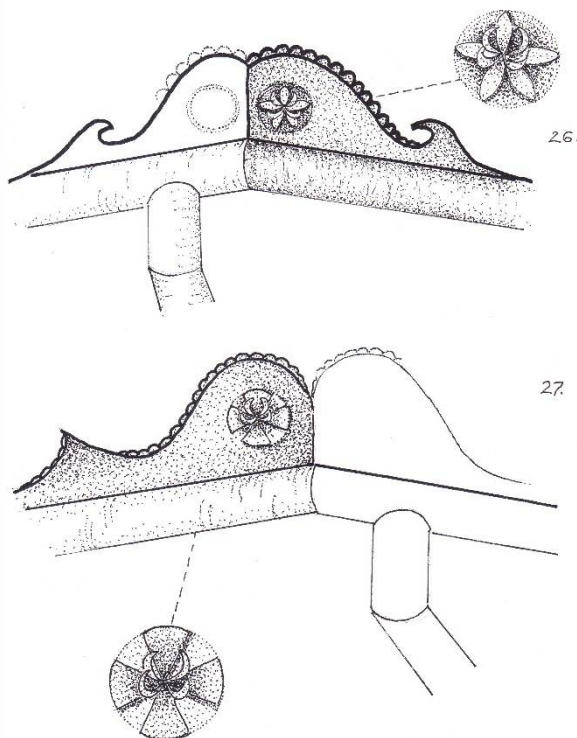
24.

24. Az eddigiekben a bádogmezőben a díszítő-elemek ennyire katonás sorrendben még sehol sem voltak megfigyelhetők, ennek ellenére az egyes elemekkel történő térkitöltés hatásosnak mondható.

25.

25. Recézett szegély, vízszintes vonaldíszek. Röviden így foglalható össze ez a mestermunka.

26-27. Látván a grafikát fölidéződnek a korábbi hasonló módon megmunkált bádogdíszek, viszont szó sincs teljes mértékű ismétlődésről.

26.

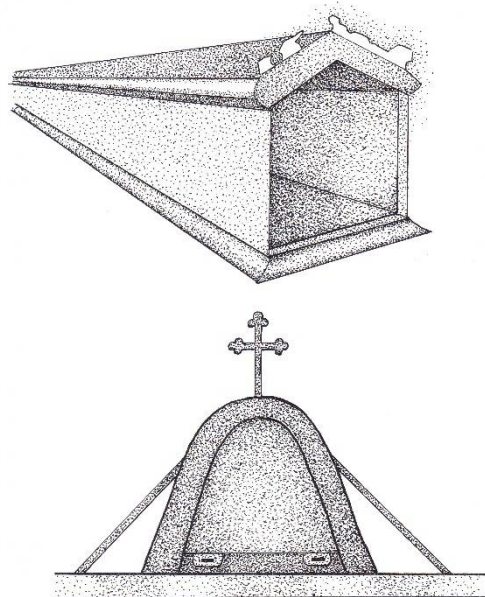
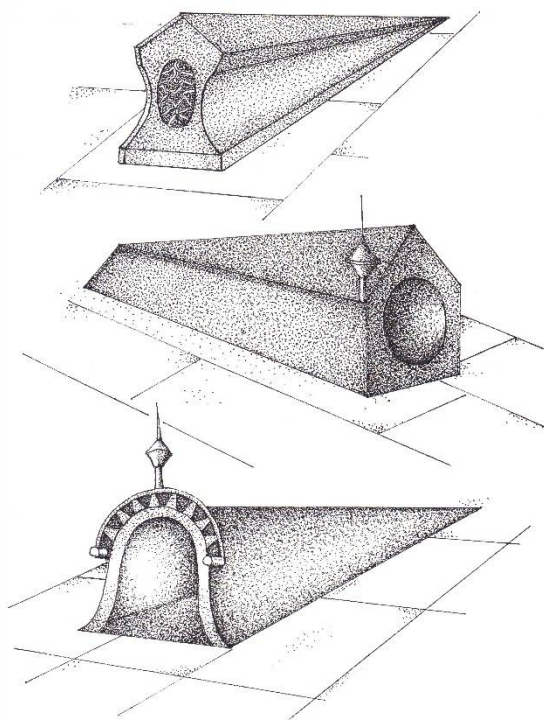
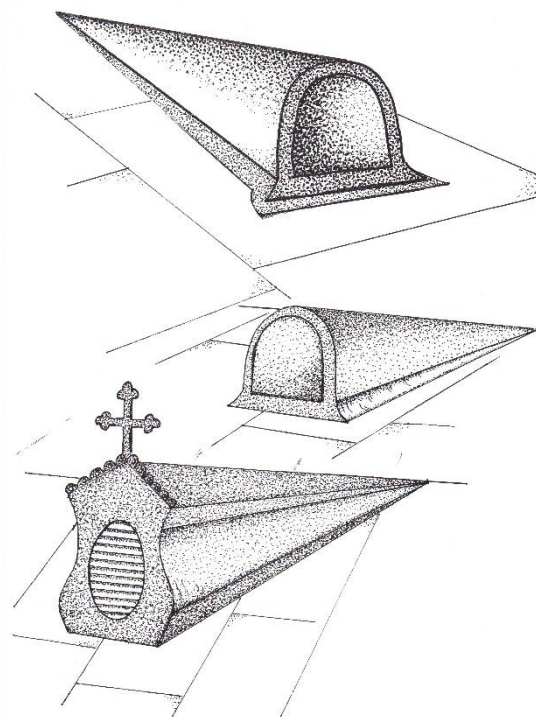
27.

Tetőtéri (padlástéri) szellőzőnyílások, vagy ahogyan Abaújban mondják, „rókalyukak”

A „rókalyukak” elkészítése is a bádgosmester feladata volt. A szellőzőnyílások részben az utcára néztek, részben az udvarra. Szám szerint annyi készült belőle, amennyi kívánatos volt, olyan kettő-három. Bádgo-, cserép- és palatetősházakon egyaránt megtalálhatók. A nyílások frontális felülete lehetett egyszerűen kivitelezett, de szép számmal akadtak gazdagon, művesen kiképzettek is. Teljesen más megoldású rókalyukakat figyeltem meg a Száraz-völgyi falvakban, például Vizsoly, Vilmány, Boldogkőújfalu parasztházai esetében.

A rókalyukaknak a szellőztetésen túl fénybebocsátó szerepük is volt. *Lehetett kinyitható, ill. fölhúzható ajtócskával ellátott is. Olykor dróthálóval fonták be a szellőzőnyílást, hogy a madarak (galambok, verebek) be ne röpköljenek* – mondta Tóth Józsefné, Erzsike néni, idős baktakéki adatközlőm.

A rókalyuk megnevezés eredetére vonatkozóan, bármennyire is igyekeztem, kíváncsiságom sok esetben csődöt mondott, hiteles magyarázatot nem kaptam. Végül csak sikerült elhallanom egy meggyőzőnek tűnő véleményt, miszerint a szellőzőnyílások alakja, kiképzése nagyon hasonlít a róka tartózkodási helyének bejárati részéhez.

Bádogosmunkák a gábor-cigányság körében

A gábor-cigányok, vagy kalapos gáborok Romániában, főleg Erdélyben honos cigányok. Jellegzetességük, a férfiak által hordott nagy, széles karimájú fekete kalap, ill. a hatalmas bajuszuk, valamint a nők által hordott színes népviselet. A gáborok általában jómódú cigányok, tipikus foglalkozásuk a tetőfedés és egyéb bádogos munkák voltak a XX. sz. második feléig – olvasható a Wikipédián.

A bádogos munkákon túl drótozással, fódózással is foglalkoztak éppen úgy, mint a magyar cigányok, no meg a felvidéki drótostótok is – meséli egyik helybéli roma származású adatközlőm, aki azt is elmondta, hogy ekképpen kiabáltak: Drótozást, fódózást vállalunk! vagy Fazekat fódózni! esetleg Fazikat fodoká!

Biciklivel jártak faluról falura, olykor gyakran. Kérésemre adatközlőm elmesélte magát a munkafolyamatot is. Ha a fazék alul kilukadt, azokat befódózta. Alumíniumlemezből két darab kör

vagy négyzet alakú foltot vágott lemezvágó ollóval. A két lemez közé búzalisztből készült *csirízt* tett, hogy jobban összetapadjon, kívül is, belül is. Előzőleg a két lemezt középen kifúrta és *fakalapáccsal szegecs* segítségével összekalapálta. (A szegecs szögszerű eszköz volt, csak attól kisebb.) Az edény külső felületére vaskalapácsot helyezett, belülről pedig fakalapáccsal ütögette a szegecset.

Dróthálóval elsősorban a nagyobb méretű cserépedényeket az ún. *vászonzazekakat* láttak el, hogy azok a szabad tűzben el ne repedjenek. Az eszközeiket vászontarisznyában vállukon, vagy pedig fából készült ládikába hátukon hordták. Az elvégzett munkáért krumplit, vagy más természetbéli honoráriumot kértek. A gábor-cigányok csatornázást, tetőfedést, kovácmunkát, lópatkolást is végeztek, sőt szekereket is készítettek. Apáról fiúra szállt a mesterség. (Adatközlőm: Gáspár Miklós, roma származású, 68 éves, római katolikus felekezetű, Bocskai István út 35. szám alatti szikszói lakos.)

